

Соціальний, або як його ще визначали в історико-економічній літературі поч. ХХ ст. - соціально-економічний, чи соціально-історичний напрям, був найвпливовішим у політичній економії в Україні на зламі тисячоліть, про що свідчить колектив авторів навчального посібника «Історія економічної думки України» серед яких Р. Васильєва, Л. Горкіна, А. Кліміна, А. Корнійчук, А. Кредісов, П. Леоненко, Н. Петровська.

Вчені зазначають, що цей напрям економічної думки неможливо уявити без доробку Володимира Фавстовича Левитського (1854-1939), який працював у Харківському університеті аж до революції 1917 року.

Майбутній учений народився в 1854 році в селі Старостинець Київської губернії (нині Вінницька область) у родині священника.

Початкову освіту отримав вдома та в місцевій сільській школі, а потім у Київській духовній семінарії, яку залишив по закінченні четвертого (філософського) класу. У 1874 році вступив до Одеського університету, де спочатку слухав лекції з природничих наук, а потім перейшов на юридичний факультет, де велике враження справили на нього лекції професорів О. Поснікова з політичної економії, М. Дювернуа з римського права і Ф. Леонтовича з історії російського права.

Уже на молодших курсах університету захопився економічними науками. У 1880 році навколо О. Поснікова сформувався гурток, що складався не тільки зі студентів, але й з учнів, які закінчили його курс та систематично займалися політичною економією. Серед них був і В.Ф. Левитський.

Два роки В.Ф. Левитський провів за кордоном: слухав лекції в німецьких університетах Гейдельберга і Берліна, а вільний час присвячував ознайомленню з господарським побутом країни, відвідуючи зразкові землеробські господарства, фабрики і заводи Німеччини. Дуже повчальними для нього були заняття в економічному семінарі професора Г. Шмоллера в Берліні, що проводилися протягом 1882 року.

Повернувшись із Німеччини, у 1884 році В.Ф. Левитський витримав іспити при Московському університеті на ступінь магістра політичної економії та у 1885 році після захисту дисертації про метод політичної економії в новітній німецькій літературі був обраний радою Демидівського (Ярославського) юридичного ліцею приват-доцентом на кафедрі політичної економії. Він читав курси з політичної економії, історії політичної економії з історією господарського побуту, а також курс фінансового права.

Після одержання ступеня магістра політичної економії і статистики за працю «Задачі і методи науки про народне господарство» у 1893 році він переходить до Харківського університету на кафедру поліцейського права, бо помер професор К.К. Гаттенбергер.

У грудні 1899 року В.Ф. Левитський захистив дисертацію «Сільськогосподарська криза у Франції» при Московському університеті, і йому було присуджено ступінь доктора політичної економії і статистики.

Після Жовтневої революції 1917 року В.Ф. Левитський працював професором Харківського сільськогосподарського інституту, а з 1925 року був обраний академіком Академії наук УРСР.

В. Левитський був прибічником створення економічної системи, яка б включала й органічно поєднувала найкращі риси капіталізму і соціалізму. Одним із головних спектрів його вивчення було сільське господарство. Його головні роботи передреволюційного періоду «Задачі і методи науки про народне господарство», «Сільськогосподарська криза у Франції», «Історія політичної економії в зв'язку з історією господарського побуту» вийшли, відповідно, в Ярославлі в 1890 році, у Москві в 1899 році і в Харкові в 1914 році.

Досліджуючи сільськогосподарські відносини у Франції, В. Ф. Левитський дійшов висновку, що великі хліборобські господарства не обов'язково є найбільш продуктивними. Наприклад, малі та середні господарства демонструють більшу гнучкість та пристосованість до кон'юнктурних коливань, які мають місце у розвитку економіки.

У Харківському університеті В.Ф. Левитський читав лекції з політичної економії, поліцейського права статистики. За прочитаними курсами проводилися наукові співбесіди з використанням картограм, діаграм і інших графічних зображень - результатів його статистичного дослідження. Лекції з політичної економії учений читав за творами Д. Рікардо з відповідними критичними коментарями. Велику увагу учений приділяв науковій праці своїх вихованців, і сам особисто керував студентським економічним гуртком.

Основним завданням політичної економії вчений вважав «примирення» марксизму як соціалістичного вчення з «індивідуалістичним» вченням, тобто всією тогочасною політичною економією, що базувалася переважно на теоретичних засадах суб'єктивно-психологічної школи. В.Ф. Левитський зазначав, що суть такого примирення полягає «не в заміні індивідуалізму на соціалізм, а в певному поєднанні цих двох "засад" у народному господарстві».

Обґрунтовуючи по суті ідею змішаної економіки, учений вважав, що усунення недоліків і недосконалостей капіталістичного ладу, яке знайшло яскраве висвітлення у творах соціалістів, «відбудуватиметься шляхом обмежень і часткового усупільнення приватної власності в окремих галузях сільського господарства як державою, так і комунальними органами».

Різко негативно ставилися до економічної програми більшовиків В. Левитський, В. Косинський, К. Воблий та інші провідні українські учені-економісти. Особливий наголос робили вони на негативних соціальних та економічних наслідках, до яких могла призвести реалізація аграрної частини цієї програми.

В.Ф. Левитський самостійно розробив і почав викладати курс «Історії політичної економії в зв'язку з історією господарського побуту», а в 1907 році опублікував його. Він критично вивчав курс політичної економії, який

читав московський професор Чупров, а в 1913 році випустив у світ «Конспект доповнень до курсу політичної економії проф. Чупрова».

На початку 1901 року у Харківському університеті відбулася важлива подія: почало функціонувати вчене юридичне товариство, Статут якого було затверджено ще в листопаді 1900 року. До 1 січня 1901 року товариство нараховувало 170 дійсних членів. Урочисте відкриття товариства відбулося 3 лютого 1901 року. Головою було обрано професора М.О. Куплеваського. Крім того, було створено Раду товариства, до складу якої від вчених-економістів входили В. Левитський і І. Міклашевський.

У Харківському університеті вчений з 1895 року був головою комітету з присудження премій. Премії надавав Харківський Земельний банк в пам'ять про Олександра II за твори з дослідження господарського побуту Харківського регіону.

Характеризуючи роботу гірничопромисловців, В.Ф. Левитський відзначав, що за час свого існування вони вирости в могутню впливову організацію, свого роду синдикат, що має завдання піклування про нестатки гірничої промисловості, захищати інтереси гірничопромисловців Донецького Басейну перед урядом, земськими установами і яка є важливим фактором удосконалення гірничої промисловості цього району.

Згодом у Харкові було прийняте рішення про створення в місті вищого комерційного навчального закладу. Ним став Харківський комерційний інститут. Для детальної розробки питання було створено спеціальну комісію, до складу якої, крім доповідачів, увійшли представники Харківського купецького товариства, з'їзду гірничопромисловців, університету, комерційних училищ і громадськості міста. Серед них був і В.Ф. Левитський. Урочисте відкриття навчальних занять відбулося 10 жовтня 1912 року.

Першими викладачами цього навчального закладу стали професори університету В. Левитський, В. Гордон, П. Фомін та ін.

З 1920 року В.Ф. Левитський працював у новоствореному Харківському інституті народного господарства. Першими викладачами Харківського інституту народного господарства стали вчені-економісти М. Соболев, В. Левитський, П. Фомін.

Працюючи в Харківському сільськогосподарському інституті, професор В. Левитський сконцентрував свою увагу на дослідженні питань історії народного господарства стародавнього тсвіту.

(зі статті автора доц., к.е.н. С.П. Кучіна)